

Ahîliğin Nitelikleri ve Fütüvvet Anlayışıyla İlgisi*

Characteristics of Ahi Order and Its relation to the understanding of Futuwah

MUSTAFA ÖZSARAY**

öz

Ahîlik, Anadolu Selçukluları devrinde doğup gelişmiş, özellikle Osmanlı Devleti'nin kuruluş ve gelişme devrinde çok etkin olmuş bir tarîkattir. Daha çok esnaflar arasında yayılan bu tarîkatın müntesipleri arasında çiftçi, asker, ulema ve ümera da olmuştur. Ahîler çalışma hayatında meslekî ve ahlâkî kurallara sıkı sıkıya bağlı kalmışlardır. Bununla birlikte günlük ibadetlerini ifa etmişler, akşamları tekkelerinde toplanıp zikir ve sohbet meclisleri icra etmişlerdir. Ayrıca bunlar toplum içerisinde paylaşma, cömertlik ve misafirperverlik yönleriyle dikkat çekmişlerdir. Ahîlerin bu nitelikleri tasavvufta var olan fütüvvet anlayışıyla benzerlik göstermektedir. Bu makalede Ahîliğin nitelikleri ele alındıktan sonra bu kurumun fütüvvet anlayışıyla ilgisi ortaya konulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ahîlik, Fütüvvet, Tasavvuf, Ahî Evran-ı Velî.

ABSTRACT

The *Ahî* sect was born and developed in the Anatolian *Seljuk* period. This sect was highly influential in the establishment and development of the Ottoman Empire. The members of the sect are mostly tradesmen. On the other hand, there are farmers, soldiers, *ulema* and *umera* among its members too. *Ahîs* have strictly adhered to professional and moral rules in working life. However, they performed their daily prayers and gathered in their *dervich* lodge in the evenings to do *dhikr* and chat. In addition, members of this sect attracted attention in terms of sharing, generosity and hospitality in the community. Their qualities are similar to the concepts of *futuwwa*. In this article, then the characteristics of the *Ahî* order will

* Makale geliş tarihi: 8 Eylül 2020, kabul tarihi 5 Kasım 2020, araştırma makalesi.

** Dr. Öğr. Üyesi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi Temel İslâm Bilimleri Bölümü, İstanbul/Türkiye, mozsaray@fsm.edu.tr, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7148-3757>.

be introduced and the relation of *Ahî* order with *futuwwa* understanding will be revealed.

Keywords: Ahî Sect, Futuwwa, Islamic Sufism, Ahî Evran-ı Velî.

Giriş

İSLÂM tarihine bakıldığında tasavvufî düşüncenin Müslümanların günlük hayatının içinde dinamik bir şekilde yer aldığı görülür. Kur'an ve sünnete dayalı tasavvufî düşünce, teorik ve pratik uygulamalarıyla zaman içerisinde gelişerek varlığını Müslüman toplumlarda daima sürdürmüştür. Bu düşünce sistemi içerisinde İslâm coğrafyasında bölgelere göre farklı anlayışlar gelişti. XII. asır ve daha sonraki asırlar tasavvufun, tarikat şeklinde müesseseleştiği çağlar oldu.¹ Genellikle kurucu şeyhin adıyla veya ihtiva ettiği prensipleriyle anılan² ve bugünkü anlamıyla tekkesi, zâviyesi, şeyh ve mürit münasebetleriyle ilk tarikatlar, XII. ve XIII. asırda kuruldu.³

Kuruluşlarından itibaren nüfuzları artan tarikatlar, Selçuklu ve Osmanlı coğrafyasında tekke merkezli oldukça fonksiyonel bir sosyo-kültürel hayatın oluşmasını sağladılar. Tekkeler ile yöneticiler arasındaki ilişkilerde kimi zaman bazı sıkıntılı durumlar çıkmış ise de iki zümre genellikle birbirlerini desteklemişlerdir. Tekkelerin adı geçen iki devletteki fonksiyonel yapısında kuşkusuz Selçuklu ve Osmanlı sultanlarının sûflere gösterdiği ilginin ve himayeci tutumlarının katkısı oldukça fazladır. Bu himaye sayesinde pek çok tarikat, toplum içerisinde faaliyetlerini rahatça sürdürmüştür. Bunlar arasında Ahîliğin de ön sıralarda olduğu fark edilir. Selçuklular zamanında Anadolu ile özdeşleşen ve daha sonraki asırlarda buradan bütün Osmanlı coğrafyasına uzanan geniş bir yelpazede yer alan Ahîlik, toplumun her kesiminde etkin olmuştur. Ahîlerin özellikle Osmanlı Devleti'nin kuruluş ve gelişme dönemlerindeki etkin rolleri dikkat çekicidir. XIV. ve XV. asırlarda en nüfuzlu dönemini yaşayan tasavvuf ve tarikatlar içerisinde esnaf ve sanat erbabından kişilerin meydana getirdiği Ahîler, silsilelerini Hz. Ali (r.a.) vasıtasıyla Hz. Peygamber'e (s.a.v.) dayandırıyorlar ve fütüvvet ehli diye anılıyorlardı. Bunlar diğer tarikatların hırkasına mukabil fütüvvet şalvarı giyiyorlardı. Bunların arasında pek çok münevver de bulunuyordu. Ahîlik sadece bir esnaf topluluğu değil aynı zamanda tasavvufî karakterde bir teşkilattir.⁴

Ahîlik, Kırşehir'deki merkez tekkede başında tasavvufî eğitim almış, icazetli ve silsilesi bulunan bir şeyhin olması, köylere varana kadar tekkelerinin kurulması ve bu tekkelerle irtibatlı esnaf ve çiftçiler başta olmak üzere her kesimden müritlerin olması sebebiyle bir tarikat hüviyetinde teşkilatlanmış idi. Bu tarikat mensuplarının "kardeşim" anlamına gelen "ahî"⁵ kelimesiyle isimlendirilmesi, "Mü'minler ancak

¹ H. Kâmil Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2014), s. 126.

² Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 240.

³ Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 127.

⁴ Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 133-134.

⁵ "Ahî" Arapça nahiv bilgisi kaidelerine göre izafet terkibi olup "kardeşim" anlamına gelir. Râgıb el-İsfahânî'ye (ö. 502/1108) göre *ah* veya *ahun* kelimesinin aslı *ahavun* olup, anlamı; [ana-babanın] her ikisinden

kardeşirler. Öyleyse iki kardeşinizin arasını düzeltin ve Allah'a itaat ederek ona saygı duyunki esirgenesiniz”⁶ ayetindeki İslâmî kardeşliğe riayeti esas aldıklarını göstermektedir. Ahîlerin İslâm coğrafyasındaki bölünmüşlük ve atalet ile siyasî ve iktisadî krizlerin yoğun olduğu zamanlarda böyle bir tercihte bulunmaları, tasavvufî düşüncenin içtimaî mesuliyet yönüne işaret etmektedir. Onlar, Moğol istilasının İslâm dünyasını kasıp kavurduğu yıllarda yöneticilerin de desteğiyle fütüvvet⁷ anlayışından mülhem ahlâkî ilkelere bağlı çalışma düzeni, paylaşımaya dayalı kardeşliği ve gaza ruhunu dirilterek İslâm toplumunun yeniden ayağa kalkmasına katkıda bulunmuşlardır. Bu sıkıntılı dönemde Anadolu insanının parçalanmışlıktan kırılan gönüllerinin fütüvvet anlayışıyla huzura kavuşturularak sosyal barışın sağlanması, miskinliğin zemmedilerek çalışkanlığın öne çıkarılması ve toplumun i'lâ-yı kelimetullah gayesine yöneltilmesinde halk üzerinde etkinliği olan Ahî tekkelerinin de katkısı olmuştur.⁸

veya sadece birinden doğmada ya da [aynı kadından] süt emmede bir başkasına ortak olan demektir. Fakat kabile, din, zanaat, muamele veya sevgi gibi bir hususta diğerlerine ortak olanlar için de *müsteâr* olarak kullanılır. (Râgıb el-İsfahânî, Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal, *el-Müfredât fî garîbî'l-Kur'ân*, thk. Safvân Adnân ed-Dâvûdî, (Beirut: Dâru'l-Kalem, 1412), “ah” md., s. 68); Kelimenin çoğulu “ihvân”dır. “İhvân” kelimesi ise bir mezhep veya tarikata bağlı bulunanlar ile bir cemaat üyesi anlamlarında da kullanılır. (Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, (Dersaadet: İkdâm Matbaası, 1317), s. 78, 82.) Bu kelime Türk Dil Kurumu tarafından hazırlanan sözlüklerde “i” üzerine uzatma işareti konulmadan “ahi” şeklinde yazılmakta ve mana olarak da kelimeye cömert, kardeş ve Ahi ocağından olan kimse anlamları verilmektedir. Bununla birlikte kelimenin Arapça olduğu belirtilerek aslının “ahî” şeklinde yazılması gerektiği gösterilmektedir. <https://sozluk.gov.tr> [Erişim tarihi: 26. 7. 2020]. Kelimenin Arapça aslı ve Osmanlıca yazılışlarda kullanıldığı şeklini dikkate alan lûgat yazarları ise “ahî” şeklinde yazmayı tercih etmektedirler. D. Mehmet Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük*, (İstanbul: İz Yayıncılık, 1996), s. 22. Pars Tuğlacı *Okyanus* adlı sözlüğünde “ahî” ve “ahî” yazılışlarını tercih etmekte birlikte kelimenin aslının Arapça “ahî” olduğunu belirterek kelimeye erkek kardeş, eski Ahîlik ocağından olan kişi, eli açık, cömert ve yiğit anlamları vermiştir. Pars Tuğlacı, *Okyanus*, 20. Yüzyıl Ansiklopedik Türkçe Sözlük, (İstanbul: Pars Yayınları, 1971), C. I, s. 39.) Nitekim bu kelime, Ahîliğe ait ilk bilgileri veren kaynaklardan *İbn Battûta Seyahatnamesi*'nde de ahî şeklinde geçmektedir. Ebu Abdullah Muhammed İbn Battûta Et-Tancı, *İbn Battûta Seyahatnamesi*, Çev. A. Sait Aykut, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2000), s. 403.) Yine Osmanlı tarihinin ilk kaynaklarından *Aşıkpaşazade Tarihi*'nde bu kavram “ahî” şeklinde geçmektedir. (Aşıkî, *Tevârih-i Âl-i Osmân'dan Aşıkpaşazade Târîhi*, (İstanbul: Matbaa-i Amire, 1333), s. 200; Derviş Ahmed Aşıkî, *Aşıkpaşazade Tarihi*, Haz. Cemil Çiftçi, Mostar Yayınları, İstanbul 2012, s. 280.) *Aşıkpaşazade Tarihi*'nin Maarif-i Umumiye Nezareti baskısında Ahî Evran ile ilgili dipnotta Evran'ın manası: biçim, endam, tenasüb, tarz, oranlı, müeddeb, yakışıklı olarak verilmektedir. (*Tevârih-i Âl-i Osmân'dan Aşıkpaşazade Târîhi*, s. 200.) Diyanet İslâm Ansiklopedisi'nin “Ahîlik” maddesinde yayınlanan Adana Şer'iyye Sicilleri'nden alınmış belgenin başlığında “Ahîlik hakkında bir ferman” ibaresinde de görüldüğü üzere kelime yine ahî okunacak şekilde yazılmıştır. (Ziya Kazıcı, “Ahîlik”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), C. I, s. 540-542.) Açıklandığı gibi ahî kelimesinin Arapça'dan dilimize geçtiği açıkça görülmektedir. İslâm Ansiklopedisi'ndeki “Ahîlik” maddesinde de kelimenin “kardeşim” anlamına gelen “ahî” den geldiği, bununla birlikte bu kelimenin Türkçe'deki “akı”dan (cömert) türetildiğini söyleyenlerin olduğu da belirtmiştir. (Kazıcı, “Ahîlik”, C. I, s. 540-542.) Kelimenin Türkçe olduğunu ileri sürenler “ahî” kelimesi “*Dîvân-ı Lûgâtü't-Türk*” ve “*Kutadgu Bilig*”de yer alan “akı” sözcüğündeki “k” harfinin yumuşayarak “h” harfine dönüşmesiyle ortaya çıkmıştır demişlerse de bu yorumun kolaycılık olduğu da belirtilmiştir. (Necmettin Özerkmen, “Ahîliğin Tarihsel – Toplumsal Temelleri ve Temel Toplumsal Fonksiyonları – Sosyolojik Yaklaşım”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 44, (2004), s. 59.)

6 Hucurât, 49/10.

7 Arapça bir kelime olan ve gençlik, yiğitlik ve cömertlik gibi anlamları olan “fütüvvet”in kökü olan “fetâ” kelimesi genç, delikanlı, yiğit ve cömert demektir. (Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, s. 625; Firuzâbâdî, Ebu't-Tâhir Mecdüddin Muhammed b. Yakub b. Muhammed, *Besâir zevî't-temyiz fî letâifil-Kitâbil-Azîz*, thk. Ali en-Neccâr, (Beirut: el-Mektebetü'l-İlmiyye, IV, 170.); Yine *Fty* kökünün, tazelik, yaşlık, yenilik, teceddüt ve açıklamak şeklinde farklı iki temel anlamı da mevcuttur. (İbn Manzur, “ftı” md. Ayrıca bkz. Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, s. 625.)

8 Tekke-devlet ilişkileri ve Ahîliğin etkinliği hakkında geniş bilgi için bkz. Mustafa Özsaray, *Arşiv Belgeleri Işığında Osmanlı'da Devlet Tekke İlişkileri (XIX. Yüzyıl)*, (İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, 2018).

1. Ahîliğin Nitelikleri

Kur'ân-ı Kerîm'de "İnneme'l-mü'minûne ihvetün ..." ⁹ âyetinde Müslümanların kardeş olduğu bildirilir. Ayetteki ihve ile ahî kelime olarak aynı köktendir. İşte bu kardeşliği esas alan bazı tarîkat mensupları tekil olarak diğer tarîkat arkadaşına "ahî", derken, müntesiplerin tamamına ise "ihvân" derler. Özellikle "ihvân" kelimesi sûffiler arasında kullanılan bir terimdir. "İhvân" sadık, samimi, candan dostlar, tarîkat arkadaşları demektir. ¹⁰ Ahîlikte mürşit, konumundaki zat, manevi baba olarak kabul edilir, bu bakımdan müritler de onun manevî evladı sayılır. Dolayısıyla müritler birbirinin manevî kardeşi olmaktadır. Bu sebeple birbirlerine "ahî (kardeşim)" diye seslenirler. Bu kelimedenden türetilmiş değişik terimler de vardır. Bunlardan "ahî baba" Ahîlerin şeyhi demektir. Ahîlerin şeyhine "şeyhu's-şüyûh" yahut "ahî Türk" de denilir. ¹¹ Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî (ö. 672/1273), *Mesnevî'sinin* önsözünde, eserinin yazılmasını isteyen müridi Hüsameddin Çelebi'den (ö. 683/1284) bahsederken onun dedesi hakkında Ahî Türk denildiğini aktarır. ¹² Yine "ahî baba"nın vekillerine de "ahî babalık" tabirinin kullanıldığı görülmektedir. "Ahî babalık" debbağlar ve saraçlar gibi esnafın başında bulunan kişilerin unvanıdır. ¹³ Şehirlerdeki esnafın ahî babası aynı zamanda Ahî Evran zaviye ve tekkelerindeki zâviyedâr ve şeyh makamında bulunan kimse idi. Üst kısmında Sultan I. Mahmûd'un (1730-1754) tevcih buyruhdusunun da yer aldığı Beypazarı Kadısı İbrahim Efendi'nin ilam kaydında ahî babalıkla zâviyedarlık/şeyhlik vazifelerinin birlikte kullanıldığı görülmektedir. ¹⁴ "Ahî taç" ise şeyhlerin giydikleri tacın adı idi. Beyaz çuhadan, içi pamuklu ve sekiz dilimli olup üzerine yeşil sarık sarılırdı. ¹⁵

⁹ Hucurât, 49/10.

¹⁰ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, (Ankara: Aydın Kitabevi, 2011), s. 422.

¹¹ Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, (İstanbul: Anka Yayınları, 2004), s. 37.

¹² Âbidîn Paşa, *Terceme ve Şerh-i Mesnevî-i Şerîf*, (İstanbul: İrfan Kütüphanesi Neşriyatı, Mahmud Bey Matbaası, 1324), s. 15-16. Hüsameddin Çelebi'ye Ahî Türkoğlu unvanı verilmesi babasının Konya ve yöresindeki ahîlerin şeyhi olması sebebiyledir. Eflâkî'nin anlattığına göre Konya'daki fütüvvet ehli, henüz ergenlik çağına ulaşmadan yetim kalan Hüsameddin'i babasının yerine ahî şeyhliği postuna oturtmak istemişlerse de Hüsameddin adamlarıyla beraber Mevlânâ'nın müridi olmuştur. (H. Ahmet Sevgi, "Hüsameddin Çelebi", *DİA*, C. XVIII, s. 512.)

¹³ M. Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. I, (İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1983), s. 29.

¹⁴ "Der-i devlet-i mekîne 'arz-ı dâ'i-i kemîne budur ki medîne-i Beypazarı kazâsında vâki' Ahî Evran Zâviyesi'nin sâhib-i evvel zâviyedârı bâ'is-i 'arz-ı 'ubûdiyyet Ahmed Halîfe dâ'ileri şöyle tezallüm-i hâl eder ki zâviye-i mezkûr bin yüz kırk yedi senesinde Mehmed Efendi bin Mahmûd kasr-ı yedinden bana tevcih ve 'inâyet ve ihsân olunmuş iken yine medîne-i mezkûre sükkânından zümre-i a'yândan el-Hâc İbrahim Ağa nâm a'yân kuvvet-i mâliyyesiyle zâviye-i mezkûreyi medîne-i ma'hûdda vâki' on iki 'aded esnâfın ahî babalıklarıyla ma'an zabt olunagelmışdir deyû kendinin erbâb-ı huref ve esnâf-ı sanâyi'le kat'an 'alakası da yoğ iken esnâf-ı mezkûre de ahî babayım deyû vech-i meşrûh üzere 'arz ve i'lâm ittirdüb zâviye-i merkûmeyi üzerimden ref ve ahî babalıkla ma'an zabt eylemek üzere üzerine berât ittirdüb bana gadr-i sarîh etmekle keyfiyyet-i ahvâl bî-garaz ve müsinn ve ihtiyâr cemâ'at-i müsîmînden su'âl olunub 'alâ vukû'a der-i devlet-medâra 'arz ve i'lâm olunmasın iltimâs etmeğin fi nefsi'l-emr merkûm Hâcî İbrahim Ağa zümre-i a'yândan mütevellî ve mün'im kimesne olup ve erbâb-ı sanâyi'in ahî babalığı umûrundan bî-behre ve zâviyedarlık dahî kendi şânından olmayup ve 'adem-i ihtiyâci dahî nümâyân ve zâviye-i mezkûreye rağbeti mücerred tama'-ı hâmindan olduğu cemâ'at-i müsîmînden cem'-i gafîr ve cem'-i kesîr 'alâ tarîki's-şehâde bi'd-defe'ât ihbâr etmeleriyle zâviye-i mezkûre merkûm el-Hâc İbrahim Ağa'nun refinden sâhib-i evvel merkûm Ahmed Halîfe dâ'ilerine kemâ'fî'l-evvel tevcih ve yedine müceddeden berât-ı şerîf-i 'alışân sadaka ve ihsân olunmak ilticâsıyla ol ki vâki'atü'l-hâldir bi'l-iltimâs pâyesi ber-i'lân 'arz ve i'lâm olundu." (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA.), Ali Emiri, Sultan Mahmud I, (AE.SMHD.I), 96/6653, [15 Zilkade 1151 / 24 Şubat 1739].)

¹⁵ Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. I, s. 29.

İbn Battûta, Ahîlerin Anadolu'da yerleşmiş bulunan Türkmenlerin yaşadıkları her vilayette, her şehirde ve köyde bulduklarını, gelen yabancı misafirleri ağırladıklarını, zorbaları yola getirip, kötülükleri giderdiklerini ve bu gibi hususlarda dünyada eşi benzeri bulunmadığını belirttikten sonra bu niteliklerinden yola çıkarak ahîyi şöyle tarif eder:

“Ahî evlenmemiş, bekâr ve sanat sahibi gençlerle diğerlerinin bir cemiyet kurarak kendi içlerinden seçtikleri bir kimseye denir. Bu cemiyete de fütüvvet adı verilir. Reis bir zaviye yaptırır, içini donatır, arkadaşları gündüz çalıştıkları parayı reise getirir. Bu para ile cemaate ziyafet verilir, misafir varsa ağırlanır, raks ederler, nağmeler söylerler. Bu gençlere fityân, reislerine de ahî denir. Gündüz çalıştıklarını gece sarf ederler, Anadolu halı ve kilimleriyle döşeli zâviyede toplanılır, yemek ziyafeti yapılır, namazlar kılınır, Kuran okunur, raks ve sema yapılırdı.”¹⁶

Ahîler, Anadolu'da bir nevi dini şövalyelik teşkilatı kuran yiğit kardeşler olarak da tarif edilmiştir. Bu maddede, Halife Nâsır'ın teşkilatlandığı fütüvvete giren, cömertlik, gariplere yardım etmek ve zulüm görenleri korumak gibi işleri yapan Ahîlerin, Rum gazileri, Alpler, Alperenler kümeleri gibi Anadolu'nun ilk istila zamanlarında sosyal kurullar halinde buldukları ve Horasan ve Maverâünnehir'deki gaziler ile de ilgileri olduğu belirtilir. Burada kaydedildiğine göre, ilk zamanlarda Selçuk hükümdarlarının bekçileri gibi görünen Ahîler, hükûmetin zayıf düşmesinden sonra esnaf kurumlarını korumak suretiyle onlara dayanmış ve bir nevi tarîkat birliği meydana getirmişlerdir. Bu tespitlerden sonra maddede, Ahîlerin basit bir esnaf teşkilatı olmadığı, sosyetenin aydın tabakalarını aralarına aldıkları ve Anadolu'da gazi sanını alan birçok hükümdarın aynı zamanda fütüvvet mesleğine girdikleri, yani ahî oldukları belirtilmektedir.¹⁷

Bilindiği üzere kardeşlik İslâm'ın en çok önem verdiği esaslardan biridir. Kardeş kardeşi nasıl gözetip kollarsa Müslümanlar da birbirini o şekilde gözetip kollayacaktır. Bu anlamda müminler bir hadiste bir bedenın uzuvlarına benzetilmiştir ki bu ilişkinin bundan güzel tarifi olamaz. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) diyor ki: *“Mü'minler birbirlerini sevmekte, birbirlerine acılamakta ve birbirlerini korumakta bir vücuda benzerler. Vücudun bir uzvu hasta olduğu zaman, diğer uzuvlar da bu sebeple uykusuzluğa ve ateşli hastalığa tutulurlar.”¹⁸* Konuyla ilgili bir başka hadiste ise doğrudan Müslümanların kardeş olduğu vurgulanmaktadır. Resulullah (s.a.v.) buyuruyor ki: *“Müslüman Müslümanın kardeşidir. Ona zulmetmez, onu düşmana teslim etmez. Kim din kardeşinin ihtiyacını giderirse Allah da onun ihtiyacını giderir. Kim bir Müslüman kardeşinin sıkıntısını giderirse Allah da onun kıyamet günündeki sıkıntılarında bir sıkıntısını giderir. Kim bir Müslüman kardeşinin ayıbını örterse Allah da kıyamet gününde onun ayıbını örter.”¹⁹* Bu hadisler,

¹⁶ Muhammed Et-Tancî, *İbn Battûta Seyahatnamesi “Tuhfetü'n-nüzzâr fî garâibi'l-emsâr”*, Sad. Mümin Çevik, (İstanbul: Üçdal Neşriyat, 1983), C. I, s. 194-196.

¹⁷ Komisyon, “Ahiler”, *İnönü Ansiklopedisi*, C. I, (Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1946), s. 236-237.

¹⁸ Buharî, *Edeb*, 27; Müslim, *Birr*, 66.

¹⁹ Buharî, *Mezalim*, 3; Müslim, *Birr*, 58; Ebu Davud, *Edeb*, 38; Tirmizî, *Hudûd*, 3; İbn Mace, *Mukaddime*, 17.

“Mü'minler ancak kardeşlerdir. Öyleyse kardeşlerinizin arasını düzeltin. Allah'a karşı gelmekten sakının ki size merhamet edilsin.”²⁰ âyetinin nebevî tefsiridir.

İşte Ahîlik Kur'an ve Sünnet'te geçen bu kardeşlikten yola çıkarak temel anlayışını oluşturmuştur. Ahîlerin düşünce ve faaliyetlerinin İslâm'ın öngördüğü kardeşlik söyleminin sade biçimde günlük hayatta pratiğe dökülmesi olduğu söylenebilir. Ahîler kardeşlik ve dayanışmaya önem verdikleri için toplum tarafından rağbet gördüğünden Anadolu'da hızla yayılıp teşkilatlanmasını tamamlamıştır. Özellikle Ahîliğe bağlanan esnaf kesiminin yöneticileri artık bu tarîkatın şeyhinden icazetle görev yapmaya başlamışlardır. Ziya Kazıcı'nın *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*'ne yazdığı “Ahîlik” maddesinin yanında neşrettiği Adana Şer'iyye Sicilleri'nde bulunan ferman suretinde²¹ ve aynı konuya dair Osmanlı Arşivi'nde bulunan bir irade-i seniyyede Osmanlı Devleti'ndeki esnafın ahî baba, yiğitbaşı, usta ve kethüdalarının atanması ve kendilerine icazet ve inabe verme yetkisinin Kırşehir'de medfun bulunan Ahî Evran-ı Velî'nin soyundan gelen evladına ait olduğu belirtilmektedir. Bu belgelerde tarîkatın kurucusunun Ahî Evran-ı Velî olduğu ve Kırşehir'deki tekkesinde şeyh olma hakkının soyundan gelenlere ait bulunduğu ve bu meyanda şeyhliğe ehil olduğu mahallinden mazbata ile bildirilen Ahî Evran evladından İbrahim Hilmi Efendi'nin şeyhlik makamına atandığı görülmektedir.²²

Hayatı hakkında kaynaklarda fazlaca bilgi bulunmamakla birlikte üzerinde oldukça fazla araştırma yapılan sûfilerden biri de Ahî Evran'dır. Onunla ilgili yazıların çoğunun menakıbnamelerden alındığı belirtilmekte ve buna örnek olarak Gülşehrî'nin *Kerâmât-ı Ahî Evran'ında*, Gölpınarlı tarafından hazırlanan *Velâyetnâme*'de ve *Evlıya Çelebi Seyahatnâmesi*'nde onun daha çok veli yönü ve kerametlerinin aktarıldığı tespit edilmektedir.²³ Ebu'l-Hakâyık lakabıyla da anılan Ahî Evran, Hacı

²⁰ Hucurât, 49/10.

²¹ Adana Şer'iyye Sicilleri, nr. 76, s. 346'da bulunan 1279/1862 tarihli bu ferman suretinin fotoğrafı için bkz. Kazıcı, “Ahîlik”, *DİA*, C. I, s. 540-542.

²² “... Ma'lûm ola ki Memâlik-i Mahrûse-i Şâhânemde kâin esnâf-ı ma'lûmenin Ahî baba, yiğitbaşı ve kethüdâlarının nasbı ve usta ve şâkirdânının icâzet ve inâbeleri Kırşehri kazâsında defîn-hâk-i itir-nâk olan kibâr-ı evliyâullahdan Kutbü'l-'ârîfîn Ahî Evran-ı Velî kuddise sırruhü'l-celî hazretlerinin evlâdından tekyesinde post-nişînler bulunanlar ma'rifetiyle icrâ ve idâre olunmakta olduğundan ve evlâd-ı müşârûn ileyhden ve tevliyet ve nezâret ve zâviyedârlık hissesi mutasarrıfından kıdvetü's-sulehâ ve s-sâlikîn Şeyh İbrahîm Hilmi zîde takvâhünün ehil ve erbâb olduğu mukaddema mahallinden bâ-mazbata bildirilmiş olduğundan ol bâbda meclis-i muhâsebe kararı üzerine müte'allik olan irâde-i seniyye mücebince hângâh-ı mezbûr post-nişînliği mûmâ ileyhe ihâle ve tefvîz olunarak esnâf-ı merkûmenin vâki' olacak icâzet ve inâbeleri öteden berû ne vechile rû'yet olunagelmış ise bundan böyle dahî şeyh-i mûmâ ileyh ma'rifetiyle idâre olunması bâbında birâder ve'l-ikrâm cennet-mekân-ı huld-âşiyân-ı Hüdâvendigâr-ı sâbık Gâzî Sultan Abdülmecîd Hân tâbe serâhü hazretleri zamanında bir kut'a emr-i şerîf verilmiş olduğuna ...” (Adana Şer'iyye Sicilleri, nr. 76, s. 346.) “... Memâlik-i Mahrûse-i Şâhâne'de bulunan esnâfın Ahî baba ve yiğitbaşı ve kethüdâlarının nasbı ve usta ve şâkirdânının icâzet ve inâbeleri Kırşehri kazâsında medfûn Ahî Evran-ı Velî hazretleri evlâdından olup kazâ-i mezkûrda kâin hangâh-ı şerîfde post-nişîn bulunanlar tarafından bâ-emr-i şerîf icrâ olunmakta ise de zâviye-i mezkûre'de bulunan Osman Efendi'nin muhtellü'd-dimâğ olması cihetiyle post-nişînlik-i mezkûrun evlâd-ı müşârûn ileyhden Şeyh İbrahîm Hilmi Efendi'ye ihâlesiyle mu'âmelât-ı kalemiyyesinin icrâsı inhâ olunmuş ise de ol bâbda her ne vechile emr ve irâde-i seniyye-i hazret-i pâdişâhi müte'allik ve şeref-sudûr buyurulur ise ona göre hareket olunacağı beyânıyla tezkire-i senâverî terkîm kıldını efendim. (BOA, İrade Dâhiliye, (İ.DH.), 318/20592, [21 Receb 1271 / 9 Nisan 1855].)

²³ Haluk Gökalp, “Ahî Evran-ı Velî'nin Menkıbevi Kişiliği”, *Gazi Üniversitesi Ahîlik Kültürünü Araştırma Merkezi Ahîlik Araştırmaları Dergisi*, C. I, sayı 2.

Bektâş-ı Velî (ö. 1271(?)) ve Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin (ö. 1273) çağdaşıdır. İtibarı Anadolu'nun yanı sıra Rumeli, Bosna ve Kırım'a kadar yayılmıştır.²⁴

Ahîlik devlet desteğiyle kurulan ve ilim erbabınca şekillendirilen bir teşkilat olduğu için mensupları arasında sultanlar, vezirler, bürokratlar ve âlimler de bulunmaktaydı. Bu nedenle halk tabakaları arasında hızla yayılan bir teşkilat oldu. Özellikle yardımlaşma ve cömertlik üzerine kurulu sistemleri bu konuda hayli ihtiyacı olan esnaf kesimi arasında büyük bir güven kazanmalarına sebep oldu. Bu teşkilat çok aktif olarak ülke ve toplumun bütün meseleleriyle ilgileniyor, cihat ve fetihlere de katılıyorlardı. Ahîlerin reisleri olan Ahî Evran'ın Sünnî ve Şafîî olması dolayısıyla ehl-i sünnet çizgisinde bir yapılanma olmuştu. Mensuplarının ilim meclisine devamları şarttı. Cuma akşamları yapılan toplantılarda Kur'an, hadis ve menakıp kitapları okunurdu. *Fütüvvetnâme* adlı eserlerde belirtilen ilkeler mutlaka uygulanması gereken temel âdâb idi. Gündüzleri herkes işinde gücünde olur, akşamları tekkede sohbetler edilir, misafirler ağırlanır, ziyafetler verilirdi. Ahîlerin özgün kıyafetleri vardı. Başlarına geçirdikleri keçe külahın üzerine sarık sararlardı. Ayaklarında şalvar, bellerinde yünden örülmüş kuşak olurdu. Ayaklarına mest giyerler, bellerindeki uzun kamalarla dolaşırlardı.²⁵

Selçuklu döneminde Ahîliğe dair kaynaklardaki bilgiler sınırlı olmasına rağmen Osmanlı döneminde durum biraz daha netleşmektedir. Osmanlı'nın ilk dönemlerine ait kesin bilgi sıkıntısı yine varsa da devletin kayıtlarının defterlerde tutulmaya başlaması ve belgelerin oluşması sonrasında Ahîlikle ilgili bilgilere fazlasıyla rastlanmaktadır. Bu itibarla Ahîlerle ilgili Osmanlı dönemi eser ve belgeleri onların niteliklerini öğrenme bakımından değerlidir. Selçuk Eraydın'ın verdiği bilgiye göre, Osmanlı Beyliği kurulurken Anadolu'daki Ahî reislerinin katkıları büyük olmuştur. Osman Gazi'nin (ö. 1324) kayınpederi olan Şeyh Edebali bir Ahî şeyhidir. Yine Osman Gazi'nin yanında çeşitli savaflara katılan Geyikli Baba, Abdal Musa, Abdal Murad ve emsali babalar Ahî şeyhlerindedir. Şeyh Mahmûd Gazi, Ahî Şemseddin ve oğlu Ahî Hasan ve sonraları Osmanlılarda kadı, kazasker ve vezir olan Cendereli (Çandarlı) Kara Halil de (ö. 1387) Ahîlerdendir. Ahîlerin bu nüfuzu XV. yüzyılın ilk yarısında da göze çarpmaktadır. Edebali'den sonra şeyhin kim olduğu bilinmese de Ahîlik kuşağının zamanla I. Murad'a (1362-1389) intikal ettiği bilinmektedir. Eraydın, bu görüşüne *Tarih Vesikaları Dergisi* 4, Birinci Kânun 1941'de yayımlandığını belirttiği I. Murad'ın Gelibolulu Ahî şeyhlerinden Ahî Musa'ya verdiği icazetname ve vakfiyeyi delil getirir.²⁶

Osmanlı'nın kuruluşu sırasında oldukça aktif olan Ahîler sonraki yüzyıllarda ilk asırlardaki kadar etkili olmasa da faaliyetlerini devam ettirmiştir. Osmanlı

²⁴ M. Metin Hülagu, "Ahî Evran ve Ahîlik", <https://docplayer.biz.tr/11206921-Ahi-evran-ve-ahilik-prof-dr-m-metin-hulagu.html> [Erişim tarihi: 26. 7. 2020].

²⁵ Ahmet Ağırakça, "Ahî, Ahîlik", *Şamil İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: Şamil Yayınları, 1990), C. I, s. 58-59.

²⁶ "Ahîlerimden kuşandığım kuşağı, Ahî Musa'ya kendi elimle kuşadup, Malkara'da ahî diktim ve Ahî Musa veya evlatlarından kimesneyi ihtiyar edip, akrabalarından Ahîlik icazetin virüp, bizden sonra yüzümüze ahî sen ol diyeler ki, bunlar fevt olduktan sonra, şer' ile sâbit ve zâhir ola." (Selçuk Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, (İstanbul: İfav Yayınları, 1994), s. 302.)

Arşivi'ndeki defter kataloglarında Ahîlere ait tekke vakıflarının kayıtlarına rastlanmaktadır. Bunlar Ahîler tarafından kurulan vakıfların gelir gider, vezâif, ferâğ, intikal, temessük, musakkafat, maaş ve diğer vakıf işleriyle alakalı devletçe tutulan kayıtları muhtevîdir. Mesela bu defterlerden birinde İstanbul Kanlı Fırın'daki Ahîzade Yusuf Efendi Camii Evkâfı'nın Muharrem 1231-Zilhicce 1235 (Aralık 1815-Ekim 1820) arası gelir gider muhasebesi topluca görülmektedir.²⁷

Osmanlı Arşivi'nde tarîkatın kurucu şeyhi Ahî Evran-ı Velî adını taşıyan vakıflarla ilgili bazı bilgilere de ulaşılabilmektedir. Mesela Tokat Kadısı Mehmed Efendi'nin yazdığı Rebiülevvel 1088 (Mayıs-Haziran 1677) tarihli arizada Tokat'ta bulunan Ahî Evran Tekkesi'nde ferraş olan Mehmed adlı şahsın hizmeti terk etmesi sebebiyle yine aynı tekkede sakin Şeyh Osman'ın “*salih ve her vechile mahall-i müstehak*” olması dolayısıyla bu cihetin kendisine tevcih edilip eline berat verilmesini rica ettiği ve mucebince buyruldusunun çıktığı görülmektedir.²⁸ Yine devletin 1278 (1861-1862) yılında Kırşehir'deki Ahî Evran-ı Velî hankâhının harap kısımlarınının 31.400 kuruş masrafla tamir ettirmek için keşif yaptırdığı anlaşılmaktadır.²⁹ 12 Şaban 1291 (24 Eylül 1874) tarihli bir evkaf defterinin ilk sırasında kayıtlı hademesi mahallinde mevcut bulunan evkâf-ı mülhakadan Kırşehir'deki Ahî Evran-ı Velî Vakf-ı Şerîfi'nin 417 kuruş 15 para tutarındaki hâsılatı ile vakfın bağ ve tarlalarının ferâğ ve intikal kayıtları da vardır.³⁰ 4 Şevval 1324 (21 Kasım 1906) tarihli belgede ise Sivas'taki Ahî Evran-ı Velî Zaviyesi taamiyesine 100 kuruş zam yapıldığı görülmektedir.³¹

Osmanlı Arşivi'nde bu defter ve belgeler gibi Ahîliğe dair daha pek çok dokümana ulaşmak mümkündür. Örnek olması açısından bir kısmına işaret edilen bu belgelere ve defterlere bakıldığında bunların Ahîliğin teşkilat yapısı, hizmetleri, gelir gider durumları ve bu müessesede görevli bulunan şahıslarla alakalı önemli bilgilere ulaşılabilmektedir. Bu veriler temeli Anadolu Selçuklularına kadar uzanan bu köklü müessesenin vakıfları ve tekkeleri aracılığıyla Osmanlı toplumu içerisinde son dönemlere kadar varlığını sürdürdüğünü ortaya koymaktadır.

2. Ahîliğin Fütüvvetle İlgisi

Yukarıda ana hatları ile nitelikleri açıklanan Ahîlik görüldüğü üzere sadece bir esnaf dayanışma teşkilatı değil aynı zamanda tekke ve zaviyeleri olan, başında bir postnişin/şeyh ve ona bağlı müritleri de olan bir tarîkattır. Osmanlı Arşivi'ndeki birçok belge ve defter kayıtları bunu ispatlamaktadır. Bu itibarla bir tarîkat disiplini içerisinde ibadet ve taata devamla toplum arasında İslâmî bir hayatın tesis edilmesi, helal-haram ilkelerine ve ahlâki kurallara göre esnaf ve sanatkârlık yapılması, çalışkanlığı özendirerek atalet ve tembelliğin önüne geçilmesi, elde edilen

²⁷ BOA, Evkaf Haremeyn Muhasebesi Defterleri, (EV.HMH.d.), 8423, [29 Zilhicce 1235 / 7 Ekim 1820]

²⁸ BOA, İbnülemin Evkaf, (İE.EV.), 10/1191, [Rebiülevvel 1088 / Mayıs-Haziran 1677]

²⁹ BOA, Sadaret Mektubi Nezaret ve Devair, (A.MKT.NZD.), 369/98, [1278 / 1861-1862]

³⁰ BOA, Evkaf Defterleri (EV.d.), 22481, [12 Şaban 1291 / 24. Eylül 1874]

³¹ BOA, Babiali Evrak Odası, (BEO.), 2946/220904, [4 Şevval 1324 / 21 Kasım 1906]

gelirlerin bir kısmının ihtiyaç sahibi olanlar ve misafirlerle kardeşlik temelinde paylaşılması ve insanların fitratında bulunan mertlik ve yiğitlik duygularının toplum ve devlet yararına kanalize edilmesini gaye edinen Ahîliğin, Anadolu Selçukluları öncesindeki İslâm devletlerinde görülen benzer özelliklere sahip fütüvvet anlayışıyla ilgisi olduğu anlaşılmaktadır.

Fedakârlık, mertlik ve yiğitliği esas alan fütüvvet anlayışını ilk defa Abbasî Halifesi Nâsır Lidinillah (1180-1225) resmi hüviyete büründürüp kurumlaştırmıştı. Horasan'da ortaya çıkan Melâmetîler esnaf ve zanaat erbabını teşkilatlandırıp loncalar oluşturmuşlardı. Bu organizasyon zamanla üç kıtada yayılmış ve sosyo-ekonomik hayatın temel direği hâline gelmişti. Horasan'daki fütüvvet teşkilatlanmasının Anadolu'daki yansıması ise Ahîlik adıyla olmuştu. Fütüvvet ehlinin uymaları gereken usul ve kaidelerden bahsedilen eserlere ise fütüvvetnâme denmekteydi.³² Mehmet Zeki Pakalın, fütüvveti, vücutlarını hakkın menfaat ve istirahatına hasreyleyen zahitler için kullanılan bir tabir olarak açıkladıktan sonra özellikle Ahîliğin fütüvvetin sülûk makamlarından birini teşkil ettiğini belirtir.³³ Pakalın'ın, Seyit Ali bin Şihâbüddîn el-Hemedânî'nin (ö. 786/1385) *Risâle-i fütüvvetiyye*'sinden naklettiği fütüvvet hakkındaki şu ifadeleri Ahîlikle fütüvvet arasındaki ilişkiyi açıkça göstermektedir:

“Fütüvvet, salıkların makamlarından bir makam, fakr u fenadan bir cüz, velayetten bir kısımdır. Bundan dolayı sofîye meşayihî, müritlerinde tarikat vadilerinin dekayikine dair bir kemal ve fakr u fena hakayik ve esrarının envarından bir lem'a müşahede ederlerse onu kendilerine halife yaparlar, ona tamam bir hilat giydirirler ki hurkadan ibarettir. Fütüvvet erbabında kerem, seha, iffet, emanet, şefkat, ilim, tevazu ve takva ile muttasıf bulunana (ahî) namı verirler ve fütüvvet makamında tertib ile onu öğretip hizmet zaviyesine nasb ederler ve fakr u fena hil'atından külah ve şalvarı ona giydirirler. Bu iki hil'at hurkanın cüzüdür.”³⁴

Ahîlerde sûfî özelliklerinin bulunduğu, bunların fütüvvetnamelerde yazılı ilkelere göre teşkilatlandıkları, sûfî ve ahî sözcükleri arasında akrabalık ilişkisi olduğu, Ahîlere ilk eserler ve fütüvvetnamelerde ehl-i fütüvvet denildiği, fütüvvet prensiplerini kabul eden Ahîlerin bu ilkeleri iş ve sanat yaşamları ile zaviyelerinde uyguladıkları ve güçlü yapılanmaları sayesinde kent ve köylerde fütüvvet ilkelerini tekke ve zaviyeleri aracılığıyla yaydıkları da ortaya konulmuştur.³⁵ Yine fütüvvet ve Ahîlik ilişkisine dair yapılan tespitlerde tasavvufî ahlakın büyük ölçüde fütüvvet ehli ve ahîde mevcut olduğu, sûfînin, fazilet ve kemâlatta zirvede olup ideal insan, ahînin ise cömertlik, mertlik, ihsan ve hizmet ahlakında sûfîyi örnek almış salih kimse olduğu belirtilmiş ve her sûfînin fütüvvet ehli olmakla birlikte her fütüvvet

³² Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 220.

³³ Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. I, s. 638.

³⁴ Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. I, s. 638.

³⁵ Necmettin Özerkmen, “Ahîliğin Tarihsel – Toplumsal Temelleri ve Temel Toplumsal Fonksiyonları – Sosyolojik Yaklaşım”, Ankara Üniv. DTCFD, 44, (2004), s. 59.

ehlinin sufi olmadığı, öte yandan fütüvvetin sūfiliğin bir parçası olduğu ileri sürülmüştür.³⁶

Anadolu'da Ahîliğe dönüşen fütüvvet teşkilatının fikir babasının ise Ömer Sühreverdî (1144-1235) olduğuna dair kaynaklarda bilgiler görülmektedir. Abbasî Halifesi Nâsır ise onun öğretilerinden oluşan ve mensupların uymaları gereken usul ve adabın yazılı olduğu fütüvvetnameyi bu kurumun düsturu haline getirmiştir. Ondan önce ilk fütüvvetnameyi “*Kitâbü'l-fütüvve*” adıyla yine bir tasavvuf önderi Sülemî'nin yazdığı bilinmektedir.³⁷ Halife Nâsır'ın danışmanlığını yapan Ömer Sühreverdî (1144-1235) tarafından yeniden kurumsallaştırılan fütüvvet teşkilatı İslâm coğrafyasında etkili olmuştur. Moğol istilas ve Bağdat'ın düşmesi sonucunda fütüvvet düşüncesi etkisini Mısır ve Anadolu'da göstermeye devam etmiştir. Öte yandan bu kurum Anadolu'da mensuplarının kendilerine Ahî demeleri sebebiyle Ahîlik adını kullanmış, daha sonra Osmanlı'da Ahî loncalarında fütüvvet ilkeleri varlığını sürdürmüştür.³⁸

Abbasî Halifesi Nâsır'ın (1180-1225) bu teşkilatı tüm İslâm coğrafyasına ulaştırmak istemesi sosyo-ekonomik durumu ahlâkî umdelerle düzeltmek isteğiyle ilişkili gibi durmaktadır. Bunun için toplum nezdinde etkileri eskiden beri bilinen ve halka yakın olan sūfilerden yararlanması doğru bir tercih olmuştur denilebilir. Bu yüzden burada Ömer Sühreverdî ismi üzerinde durulması gerekir. Bu zat, daha çok Şihâbüddîn Sühreverdî ismiyle meşhurdur. Şihâbüddîn Sühreverdî, Ebu'n-Necîb Sühreverdî (ö. 1167) tarafından kurulan Sühreverdiyye tarîkatını geliştirmiş ve sistemleştirmiştir.³⁹ Abdurrahman-ı Câmî, *Nefehâtü'l-üns'te* onun birçok eserinin olduğunu,⁴⁰ Ebu Bekir Sıddîk'ın (r.a.) soyundan geldiğini, Şeyh Abdülkadir Geylanî'nin sohbetine eriştiğini ve pek çok şeyh ile görüştüğünü ve devrinde Bağdat şeyhlerinin şeyhi olarak erbâb-ı tarîkatın müşkillerini halletmek için ona koştuklarını yazar.⁴¹

Ömer Sühreverdî'nin hilafet merkezi Bağdat'ta ve oraya bağlı diğer İslâm memleketlerindeki haklı şöhreti ve etkinliği onun siyasi ve diplomatik görevler almasını da sağlamıştır. Bu sebeple halifenin elçisi olarak Anadolu Selçuklu Sultanı I. Alâeddin Keykûbâd'a elçi olarak gönderilmiştir.⁴² Bu dönem tarîkatların ve onların eğitim kurumu olan dergâhların toplum üzerindeki etkilerinin arttığı bir dönemdir. Tarîkatlar en küçük yerleşim birimi olan köylere kadar yayılmıştır.

³⁶ Dilaver Selvi, “Fütüvvet ve Ahîlik Teşkilatlarının Ahlâkî İlkelerinin Oluşmasında Tasavvufun Öncülüğü”, *İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi*, 2 / 1 (Ocak 2016), s. 32.

³⁷ Komisyon, “Fütüvvet”, *Büyük Larousse*, C. IX, Milliyet Yayınları, s. 434I.

³⁸ Komisyon, “Fütüvvet”, *Büyük Larousse*, C. IX, Milliyet Yayınları, s. 434I.

³⁹ Yılmaz, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarîkatlar*, s. 128-129.

⁴⁰ Ömer Sühreverdî (Şihâbüddîn Sühreverdî)'nin en ünlü eseri *Avârifü'l-ma'ârif*'tir, Bu eser tasavvuf ilminin klasiklerinden sayılır. Bu eserin öncekilerden farkı tekke ve halvet adabından da bahsetmesidir. Önceki eserlerde daha çok tasavvufun öğretileri üzerinde durulmuştur. Bu eser H. Kamil Yılmaz ve İrfan Gündüz tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir.

⁴¹ Abdurrahman Câmî, *Nefahâtü'l-üns (Evliya Menkıbeleri)*, Ter. Lâmiî Çelebi, Haz. Süleyman Uludağ, Mustafa Kara, (İstanbul: Marifet Yayınları 1995), s. 647-648.

⁴² Yılmaz, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarîkatlar*, s. 129.

Zaten Ömer Sühreverdî'nin de buna bir çekidüzen vermek için şeyhülmeşâyih, yani şeyhler şeyhi unvanıyla atandığı anlaşılmaktadır.⁴³ Hem şeyhler şeyhi, hem halife danışmanı, hem de elçi olan Ömer Sühreverdî Anadolu'nun yanı sıra Maveraünnehir bölgesinde de elçilik görevinde bulunmuştur.⁴⁴ Yalnız onun yaptığı sadece aldığı emri götüren diplomatik bir elçilik değildir. O bir âlim ve şeyh olarak, kabul gören fikirlerini topluma yaymakla da yetkilendirilmiştir. Yani hilafet merkezi onun şahsında tasavvufî eğitimle dışarıdan gelen yabancı fikirleri tesirsiz bırakmak, bu kanallarla İslâmiyet'e zarar verecek akımlara engel olmak ve Moğolların çıkardığı ve İslâm devletini kasıp kavuran siyasî buhranları sona erdirmek istemekteydi. Nâsır Lidînillah, yiğitlik ilkelerine dayanan ve fütüvvet olarak İslâm coğrafyasında eskiden beri var olan bu kurumu yeniden devlet desteğiyle güçlendirmek istemekteydi. Abbasî Halifesi Nâsır Lidînillah'ın bu amaç doğrultusunda Ömer Sühreverdî'ye yeni bir fütüvvetname yazdırdığı, bütün fütüvvet birliklerini kendine bağladığı ve komşu İslâm ülkelerine mektuplar göndererek onları bu teşkilata girmeye davet ettiği kaynaklarda geçmektedir. Bu bilgilere göre o bu faaliyetin bir parçası olarak ilk defa Anadolu Selçuklu Devleti'yle I. Gıyâseddîn Keyhüsrev zamanında temas kurdu. Keyhüsrev, hocası Mecdüddîn İshâk'ı (Sadreddin Konevî'nin babası) Bağdat'a, elçi olarak gönderdi. Mecdüddîn İshâk, Sultan I. Gıyâseddîn'in isteği üzerine Halife tarafından gönderilen Muhyiddîn İbn Arabî, Evhadüddîn Kirmânî ve Şeyh Nâsırüddîn Mahmûd el-Hûyî'yi (ö. 1262) Anadolu'ya getirdi. Bunlardan Evhadüddîn Kirmânî Anadolu'da irşada başladı, her yere tekke ve zaviyeler yapıldı. Daha sonra ise I. İzzeddin Keykavus ve I. Alâeddîn Keykûbâd'ın fütüvvet teşkilatına girmeleriyle Anadolu'da Ahîliğin kuruluşu tamamlandı. Anadolu'ya gelen bu zatlardan Şeyh Nâsırüddîn Mahmûd el-Hûyî Anadolu'da fütüvvet birliklerini örgütledi. Onun kurucusu sayıldığı bu tasavvufî akıma Ahîlik dendi. Kendisine de Ahî Evran denmeye başlandı.⁴⁵

Ahîliğin fütüvvet teşkilatı ile ilişkisini tarihen bu şekilde tespitten sonra bunların arasındaki fikri irtibatın daha iyi anlaşılabilmesi için meşhur sûfîlerin fütüvvet hakkındaki tanımlarına bakmakta yarar vardır. Bu tanımlar fütüvvetin ne olduğunu ortaya koyarken aynı zamanda bize Ahîliğin fikri kaynağını da göstermiş olacaktır.

Amr bin Osman Mekkî, "Fütüvvet, güzel ahlâktır"⁴⁶ demiştir. Haris el-Muhâsibî, "Fütüvvet, herkese insafli davranman, fakat kimseden insaf beklememendir"⁴⁷ der. Ebu Hüseyin Nuri, tasavvufu, "hürriyet", fütüvveti ise "tekellüfü terk ve

⁴³ Yılmaz, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 132.

⁴⁴ Yılmaz, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 246.

⁴⁵ Kazıcı, "Ahîlik", *DİA*, C. I, s. 540-542. Ahî Evran Asya içlerinden İran'a, oradan da Anadolu'ya gelen Horasan erenlerinden sayılır. Anadolu'da birçok şehirde teşkilatını kurduktan sonra Kırşehir'de yerleşmiş ve orada vefat etmiştir. Kendisi debbağlık işiyle meşgul olmuş ve onların piri sayılmıştır. (Erol Ülgen, "Ahîlik", *Osmanlı Ansiklopedisi*, C. I, (İstanbul: İz Yayıncılık, 1996), s. 24.) İran'ın Hoy şehrinde 1175'te doğduğu 1262'de Kırşehir'de öldüğü kabul edilir. (Fahri Solak, *Ahîlik, Kuruluşu, İlkeleri ve Fonksiyonları*, (İstanbul: İto Yayınları, 2009), s. 4.)

⁴⁶ Abdülkerim Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risalesi*, Ter. Dilaver Selvi, (İstanbul: Semerkand Yayınları, 2009), s. 442.

⁴⁷ *Kuşeyrî Risalesi*, s. 442.

cömertliktir”⁴⁸ şeklinde açıklar. Cüneyd-i Bağdadî'ye göre fütüvvet, “fakirlerle di-
 dişmemek ve zenginlerle çekişmemektir.”⁴⁹ Ebu Ali Dekkâk, “Fütüvvet nedir?” so-
 rusuna cevaben der ki: “Başkaları için faaliyet göstermektir. Bunun örneği de Pey-
 gamberimiz (s.a.v.)'dir. Yarın kıyamet günü herkes (sadece kendini düşünüp) nefsi
 nefsi diyecek ama o (başkalarını düşünüp), ümmetü ümmetü diyecektir.”⁵⁰ Cafer bin
 Muhammed Huldî fütüvveti, “Nefsi aşağılayıp Müslümanlara duyulan saygıyı yü-
 celtmektir” diye tarif eder.⁵¹ Muhakkık sûfilere Kuşeyrî ise fütüvvet hakkında,
 “Fütüvvet'in aslı, bir kulun sürekli (Allah için) başkasının işinde koşmasıdır” şek-
 linde izah etmiştir.⁵²

Görüldüğü üzere sûfilere fütüvvetle ilgili yaptıkları bu tariflerde ahlâkın, cö-
 mertliğin ve başkalarına karşılıksız yardımcı olmanın, Müslümanlara saygılı dav-
 ranmanın öne çıkarıldığı görülür ki Ahîlikte de bu hasletler temel niteliklerden-
 dir. Bilindiği üzere Ahîler de zaviyelerine gelip gidenlere nazik ve kibar davranırlar,
 yabancıların karınlarını doyururlar, misafirlerin her türlü ihtiyaçlarını karşılarlar
 ve halka zulmeden zalimlerle savaşırlardı.⁵³ Bu da Ahî Evran adıyla meşhur olan
 Şeyh Nâsirüddîn Mahmûd tarafından Anadolu'da kurulan Ahîliğin fütüvvet an-
 layışını temel alan bir sûfiye yolu olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. “*Veren el
 alan elden hayırlıdır*”⁵⁴ hadisinde de işaret edilen ve toplumsal dayanışmanın temeli
 olan cömertliğin ifasının hem gönül zenginliği hem de maddi imkânla olacağı
 açıktır. Sûfilere göre iş, sanat ve ticaretle uğraşılırken gaflette olmamak gerekir.
 Yani insanın eli bir iş tutarken gönlünde daima Allah olmalıdır. O hâlde “*Onlar, ne
 ticaret ne de alış-verişin kendilerini Allah'ı anmaktan, namaz kılmaktan ve zekât vermekten
 alıkoyamadığı insanlardır*”⁵⁵ ayeti birini diğerine tercih etmeden iş ve zikri birlikte
 yapanlara vurgu yapar ki Ahîler de buna uygun bir usulü benimsemiş ve uygu-
 lamışlardır. Bu itibarla denilebilir ki Ahî Evran'ın başarısı, ticareti sadece şahsi
 menfaat aracı olmaktan çıkarıp istihdama, Müslümanların zekât, sadaka ve îsârla
 temizlenmiş sermayeye sahip olmalarına ve toplum katmanları arasında birlik ve
 dayanışmaya vesile yapması ve esnaf kesimini toplumun ana unsurlarından biri
 olarak bir tarikat disiplini ile teşkilatlandırmasında yatmaktadır.

Sonuç

Fütüvvet, Kur'an ve Sünnet esaslarından alınan güzel ahlâkı kişi ve topluma
 hâkim kılmak, Müslümanlar arasında kardeşlik, cömertlik ve dayanışmayı sağ-
 lamak üzere sûfiler arasında hep yaşayan bir anlayış olmuştur. Ahîlik, fütüvvet-
 ten doğarak Selçuklu ve Osmanlı coğrafyasına yayılmıştır. Anadolu'yu yurt edinen

⁴⁸ Hucvirî, *Keşfu'l-mahcûb*, Haz. Süleyman Uludağ, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1982), s. 123.

⁴⁹ Ferîdüddîn Attâr, *Tezkiretü'l-evliya*, Ter. Süleyman Uludağ, (İstanbul: İlim ve Kültür Yayınları, 1985), s. 480.

⁵⁰ Attâr, *Tezkiretü'l-evliya*, s. 689.

⁵¹ Attâr, *Tezkiretü'l-evliya*, s. 783.

⁵² Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risalesi*, s. 440.

⁵³ Cebecioğlu *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 220.

⁵⁴ Buharî, *Zekât*, 18; Müslim, *Zekât*, 94-97.

⁵⁵ Nur, 24/37.

Türklerin İslâmlaşma ve tasavvufî hayata adapte olmalarında, köy, kasaba ve şehirlerde üretim ve esnaf birliklerinin oluşumunda Ahîliğin etkileri oldukça fazla olmuştur. Adı geçen bu kurumların toplumda oturtmaya çalıştığı temel düşünce dünya ve onun nimetlerinin geçiciliği ve bize emanet olarak verilen malın paylaşıldığı takdirde daha anlamlı olacaktır. Bu düşüncenin kavramlaşmış adı cömertliktir. Cömertlik öyle bir duygudur ki yoklukta da varlıkta da kendini gösterir. “Onlar ellerindeki mala kendilerinin ihtiyacı olsa bile başkalarını kendilerine tercih edip önce onlara verirler”⁵⁶ ayeti bu güzel davranışı uygulayanları övmektedir. İşte, sûflilerin fütüvvet ve ahîlik kavramlarını açıklamak için yaptıkları tarifler bir anlamda bu ayetin tefsiridir. Bu sırf Allah rızası için yapılan cömertliğin zirvesidir.

Ahîlik, Selçuklu ve Osmanlı'da fütüvvet ilkelerine uygun sosyo-ekonomik tabanlı bir tasavvufî anlayış ve bir şeyhin nezaretinde faaliyetlerini yürüten bir tarikat iken, 1925 yılında diğer tarikatlarla birlikte tekke faaliyetleri yasaklanmıştır. Ancak fütüvvet ilkelerine bağlı sosyo-kültürel ve iktisadî düşünce biçimine dönüşen Ahîlik geleneğe bağlı esnaflar arasında kültürel faaliyetler kapsamında hâlen yaşatılmaya çalışılmaktadır. Günümüzde her alanda bireyciliğin ağır basması sonucunda Ahîlik ilkelerinin canlandırılması için çaba sarf edildiğine şahit olunmaktadır. Tarihte önemli işlev görmüş böyle kurumların ıslahı ve etkinleştirilmesi şimdilerde öne çıkan bencillik ve merhametsizlik hastalıklarının tedavisinde faydalı olacaktır. Çıkarıcı üretim ve ticaret anlayışının yerine paylaşımcı üretim ve ticaret anlayışının hâkim kılınmasında Ahîlik düşüncesi yeni roller üstlenebilir. Tüketim toplumunun ortaya çıkardığı haz ve doyumsuzluk anlayışı arasında iç huzurunu bir türlü bulamayan modern insana Ahîlik anlayışı azla yetinme, kanaat etme, cömertlik ve paylaşmanın zevkini öğretecektir.

Değerlerimizle ilgili kayıplarımız arttıkça tarihteki önemli kurumlarımız hakkında farkındalık da oluşmaktadır. Bu çerçevede Ahîlik ile ilgili önemli makale ve kitapların neşredildiğini görülmektedir. Böylece bu konuda önemli bir literatür oluştuğu, ancak bunların daha çok Ahîliğin kültürel, folklorik, efsanevî, menkıbevî ve iktisadî yönüne ait olduğu gözlemlenmiştir. Bu nedenle bu araştırmada Ahîliğin tasavvufî bağlantısı üzerinde durulmaya çalışılmıştır. Arşiv belgelerine dayanan yeni çalışmalar bu kurumun teşkilat yapısı ve faaliyetleri ile ilgili yeni bilgilere kapı aralayacak gibi gözükmektedir. Ahîlerin tekke faaliyetleri ve vakıf hizmetleri üzerine yeni çalışmalar yapıldığında bu tarikatın Osmanlı Devleti'nin kuruluş dönemindeki rolü ve Ahî tekkelerinin toplum katmanları üzerindeki nüfûzu tam anlamıyla ortaya konulabilecektir.

EXTENDED ABSTRACT

Ahî-order was a sect that was born and developed on the basis of the principles of futuwva (fütüvvet) during the Anatolian Seljuk period and was very determinant in the establishment and development period of the Ottoman Empire. Ahi-order

⁵⁶ Haşır, 59/287.

emerged in Anatolia in relation to the understanding and institution of futuwwa existing in Islamic society. The concept of futuwwa was immediately adapted to sufi thought by the early sufis. It can be seen in the descriptions of the early sufis about futuwwa that morality, generosity and unconditional help to others and respect for Muslims were emphasized.

Sheikh Ömer Sühreverdî collected the principles of the concept of futuwwa in a book at the time of emerging of the sects. After the Abbasi Caliph Nâsır Lidînillah transformed the futuwwa as an official institution, he appointed Ömer Sühreverdî as şeyhülmeşayih (sheikh of the sheikhs) and made his Futuvvetname the code of this institution. Nâsır Lidînillah then contacted Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev I in order to spread the institution of Futuwah in Anatolia. Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev sent his mentor, Mecdüddin İshak, as an ambassador to Baghdad. Mecdüddin İshak returned to Anatolia with Muhyiddin İbn Arabî, Evhadüddin Kirmanî and Sheikh Nasırüddin Mahmud el-Hûyî, who were sent by the caliph. Evhadüddin Kirmanî, one of these sheikhs, started the spread in Anatolia. The concept of Futuwah spread in Anatolia through the established dervish lodges and zawiya's. This movement got stronger during the caliph Sheikh Nasırüddin Mahmud el-Hûyî who was successor of Kirmani. Sheikh Nasırüddin Mahmud ruled the other dervish lodges from the central lodge in Kırşehir. Futuwah, which spread in Anatolia, was named as Ahî-order during his time. After that, he was called Ahî Evran and his followers as Ahî. Among the Ahi, which was mostly spread among the tradesmen, there were farmers, soldiers, ulama and officials as well.

The success of Sheikh Ahî Evran is hidden in the fact that trade is not just a tool of personal benefit, but also creates moral and honest businessmen among Muslims, artisans and tradesmen, and by sharing the earnings obtained from this economy with the people who are in need and making it a means of unity and solidarity among the layers of society.

Ahi people have adhered to the professional and moral rules written in futuwahname (guide of principles of futuwwa) in their business and social lives. They meticulously worshiped along with their work when they started the day. They gathered in their lodges at certain times in the evenings and performed dhikr and social assemblies after the work. In the society, they drew attention with their honesty as well as their sharing, generosity and hospitality. They tried to improve themselves by reading the Quran, hadith and religious books in the evening meetings. The Ahi community, with these characteristics, contributed to the establishment of a society consisting of individuals with Islamic moral values, the youth to acquire a profession, the prevention of laziness by encouraging hard work, and the establishment of brotherhood between the people in need and wealthy people with their generosity. In addition, the Ahi community participated in jihad and conquests due to their social responsibilities.

Ahi-order, with its well-educated and moral human model during the Anatolian Seljuks and Principalities, also played an important role during the establishment of the Ottoman Empire. Sheikh Edebali, who was one of the sheikhs of Ahi-order, guiding the people around Bilecik, guided his son-in-law Osman Gazi during the establishment of the state. At the Ottoman period, the Ahi community continued their activities under the auspices of the state with their dervish lodges spread over the entire Ottoman geography, subordinated to the central tekke in Kırşehir.

Kaynakça

Arşiv Kaynakları

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

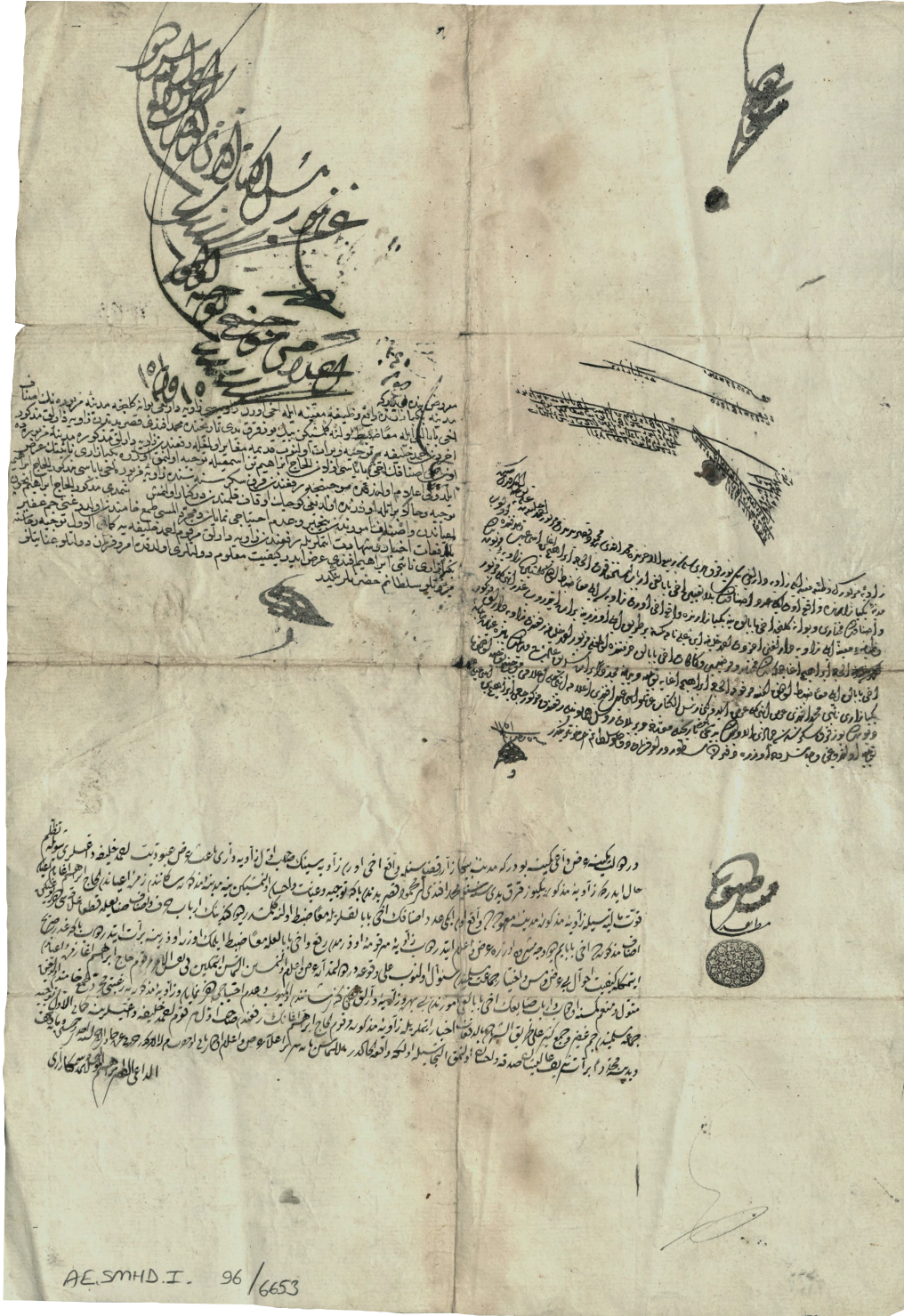
- Ali Emiri Mahmud I, (AE.SMHD.I.)
Babialı Evrak Odası, (BEO.)
Evkaf Defterleri, (EV.d.)
Evkaf Haremeyn Muhasebesi Defterleri, (EV.HMH.d.)
İrade Dahiliye, (İ.DH.)
İbnülemin Evkaf, (İE.EV.)
Sadaret Mektubî Kalemî Nezaret ve Devair, (A.MKT.NZD.)

Diğer Kaynaklar

- Âbidîn Paşa, *Terceme ve Şerh-i Mesnevî-i Şerîf*, İstanbul: İrfan Kütüphanesi Neşriyatı, Mahmud Bey Matbaası, 1324.
- Ağırakça, Ahmet: "Ahî, Ahîlik", *Şamil İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: Şamil Yayınları, 1990, C. I, s. 58-59.
- Aşıkî, Derviş Ahmed, *Aşıkpaşazade Tarihi*, haz. Cemil Çiftçi, İstanbul: Mostar Yayınları, 2012.
- Aşıkî, Derviş Ahmed, *Tevârih-i Âl-i Osmân'dan Aşıkpaşazâde Târîhi*, İstanbul: Matbaa-i Amire, 1333.
- Attâr, Ferîdüddîn: *Tezkiretü'l-Evliya*, Ter. Süleyman Uludağ, İstanbul: İlim ve Kültür Yayınları, 1985
- Câmî, Abdurrahman: *Nefahâtü'l-üns, Evliya Menkıbeleri*, Ter. Lâmiî Çelebi, Haz. Prof. Süleyman Uludağ, Prof. Dr. Mustafa Kara, İstanbul: Marifet Yayınları, 1995.
- Cebecioğlu, Ethem: *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, İstanbul: Anka Yayınları, 2004.
- Devellioğlu, Ferit: *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara: Aydın Kitabevi, 2011.
- Doğan, D. Mehmed: *Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul: İz Yayıncılık, 1996.
- Eraydın, Selçuk: *Tasavvuf ve Tarikatlar*, İstanbul: İfav Yayınları, 1994.
- Et-Tancî, Muhammed: *İbn Battûta Seyahatnamesi "Tuhfetü'n-nüzzâr fî garâibi'l-emsâr"*, Hazırlayan: Mümin Çevik, İstanbul: Üçdal Neşriyat, 1983.
- Firûzâbâdî, Ebû't-Tâhir Meccüddin Muhammed b. Yakub b. Muhammed: *Besâir zevî't-temyîz fî letâifî'l-Kitâbi'l-Azîz*, thk. Ali en-Neccâr, I-VI, Beyrut: el-Mektebetü'l-ilmîyye.
- Gökalp, Haluk: *Ahî Evran-ı Veli'nin Menkıbevi Kişiliği, Gazi Üniversitesi Ahîlik Kültürünü Araştırma Merkezi Ahîlik Araştırmaları Dergisi*, C. I, sayı. 2.
<https://sozluk.gov.tr> [Erişim tarihi: 26. 7. 2020]
- Hucvirî: *Keşfu'l-Mahcûb*, Haz. Süleyman Uludağ, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1982.
- Hülagu, M. Metin: *Ahî Evran ve Ahîlik*, <https://docplayer.biz.tr/11206921-Ahi-Evran-ve-ahilik-prof-dr-m-metin-hulagu.html> [Erişim tarihi: 26. 7. 2020]
- İbn Battûta, Ebu Abdullah Muhammed et-Tancı, *İbn Battûta Seyahatnamesi*, Çev. A. Sait Aykut, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2000.
- İbn Manzûr, Ebû'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensârî: *Lisânü'l-Arab*, thk. Abdullah Ali Kebir/Muhammed Ahmed Hasbullah/Hâşim Muhammed eş-Şâzelî, Kahire: I-VI, Dâru'l-maârif.
- Râgıb el-İsfahânî, Ebû'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal: *el-Müfredât fî garîbi'l-Kur'ân*, thk. Safvân Adnân ed-Dâvûdî, Beyrut: Dâru'l-Kalem, 1412.
- Kazıcı, Ziya: "Ahîlik", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. I, 1988, s. 540-542.

- Komisyon: “Fütüvvet”, *Büyük Larousse*, İstanbul: Milliyet Yayınları, 1993, C. IX, s. 4341.
- Komisyon: “Ahîler”, *İnönü Ansiklopedisi*, Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1946, C. I, s. 236-237.
- Kuşeyrî, Abdülkerim: *Kuşeyrî Risalesi*, Ter. Dilaver Selvi, İstanbul: Semerkand Yayınları, 2009.
- Özerkmen, Necmettin: “Ahîliğin Tarihsel – Toplumsal Temelleri ve Temel Toplumsal Fonksiyonları – Sosyolojik Yaklaşım”, Ankara Üniv. DTCFD, 44, (2004).
- Özsaray, Mustafa: *Arşiv Belgeleri Işığında Osmanlı'da Devlet Tekke İlişkileri (XIX. Yüzyıl)*, (Doktora Tezi), Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı, İstanbul: 2018.
- Pakalın, M. Zeki: *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1983.
- Sami, Şemseddin: *Kāmûs-ı Türkî*, Dersaadet: İkdâm Matbaası, 1317.
- Selvi Dilaver: “Fütüvvet ve Ahîlik Teşkilatlarının Ahlâkî İlkelerinin Oluşmasında Tasavvufun Öncülüğü”, *İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi*, 2/1 (Ocak 2016), s. 1-37.
- Sevgi, H. Ahmet: “Hüsâmeddîn Çelebi”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), C. XVIII, s. 511-512.
- Solak, Fahri: *Ahîlik, Kuruluşu, İlkeleri ve Fonksiyonları*, İstanbul: İto Yayınları, 2009.
- Şükûn, Ziya: *Farsça-Türkçe Lûgat, Gencine-i Güftâr Ferheng-i Ziyâ*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1996.
- Tuğlacı, Pars: *Okyanus, 20. Yüzyıl Ansiklopedik Türkçe Sözlük*, İstanbul: Pars Yayınları, 1971.
- Uludağ, Süleyman: *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2005.
- Ülgen, Erol: “Ahîlik”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, İstanbul: İz Yayıncılık, 1996, C. I, s. 24.
- Yılmaz, H. Kamil: *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, İstanbul: Ensar Yayınları, 2014.

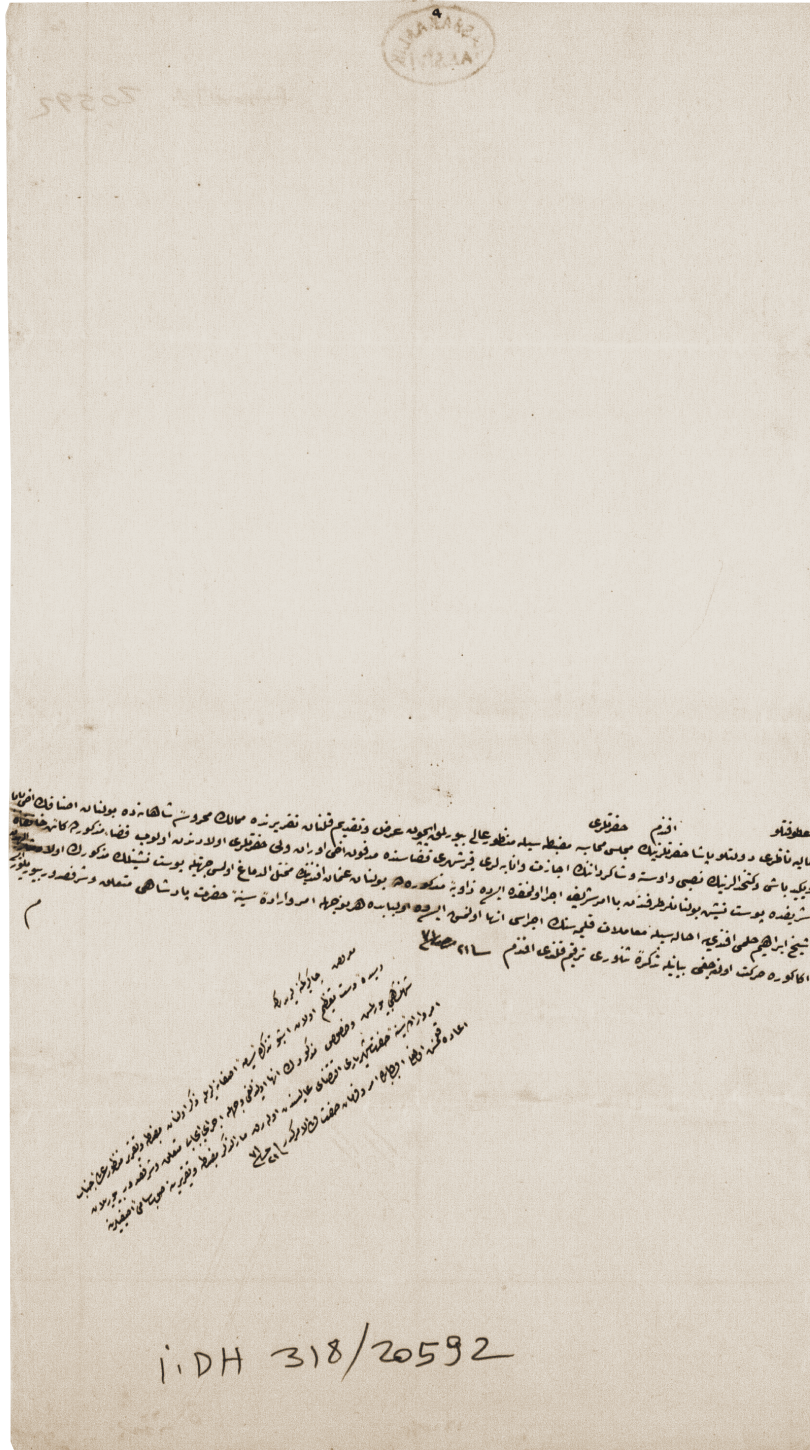
Ekler

Ek: 1

Beypazarı Kadısı İbrahim Efendi'nin 1 Cemâziyelâhîr 1151 (16 Eylül 1738) tarihli Ahî Babalık ile zâvidarlık ve şeyhlik vazifelerinin tevcihi ile ilgili bir ilam kaydı.

(BOA, AE.SMHD.I, 96/6653)

Ek: 2

Osmanlı Devleti'ndeki esnafın ahî baba, yiğit başı, usta ve kethüdalarının atanması ve kendilerine icazet ve inabe verme yetkisinin Kırşehir'de medfun bulunan Ahî Evran-ı Velî'nin soyundan gelen evladına ait olduğu ve Ahî Evran evladından İbrahim Hilmi Efendi'nin şeyhlik makamına atandığına dair 21 Receb 1271 (9 Nisan 1855) tarihli irade-i seniyye.

(BOA, İ.D.H, 318/20592)